
Ekonomika kultury a masmédií

Přednáška 2

3. 10. 2007

Témata:

- Intervence státu do kultury: Státní zásahy - ano či ne?
  - Kulturní politika - objasnění a vymezení pojmu.
  - Hlavní současné funkce a modely státu ve vztahu ke kultuře v evropských zemích.
  - Kulturní politika vybraných zemí EU a USA.
  - Veřejné služby v kultuře.
-

Intervence státu do kultury

- Kultura pohledem ekonomů
  - jde o proces, při kterém vznikají statky, jež spotřebou uspokojují něčí potřeby, a to vše v prostředí vzácnosti zdrojů.
- Část produkce odvětví kultury se tak směňuje na trhu jen na základě poptávky a nabídky, ale pouze u těch oborů kde to charakter kulturních statků dovoluje.
- Ostatní jsou, pro nezájem ze strany podnikatelských subjektů, z tržní směny vyloučeny – zasahuje stát.

Důvody státních intervencí:

- Nedokonalá konkurence – ta ruší jednotné kritérium rozhodování spotřebitelů i producentů a následně i mechanismus efektivního rozmísťování zdrojů. Výrobci se řídí jiným souborem relativních cen než spotřebitelé;
- Existence veřejných statků – takových statků nebo služeb, které mají dvě specifické vlastnosti: nerivalitní spotřebu a nevyloučitelnost ze spotřeby. To způsobuje neochotu investovat do produkce těchto statků i problém zvaný „černé pasažérství“;
- Existenci externalit – neboli efektu přelévání, tj. taková situace, kdy činnost jednoho ekonomického subjektu způsobuje nezamýšlené náklady (přínosy) jiným subjektům, aniž by byl jejich původce zpoplatněn;
- Nedokonalé informace – takovou situaci, kdy má jedna strana trhu úplnější informace než strana druhá. Informovanější strana je tedy zvýhodněna.

(Soukupová: Mikroekonomie, 2002)

Pro odvětví kultury můžeme navíc nalézt i další možné faktory:

- vytvoření právního a regulativního rámce upravujícího produkci kulturních statků,
  - umění a výchova se příznivě podílí na tvorbě lidského potenciálu a identity jedince a přeneseně i společnosti (pozitivní externalita?),
  - spravedlnost při poskytování kulturních statků (může vůbec být???- není lepší rovnost???),
  - udržení diversity kulturních statků a podpora menšin, podpora kulturní diference,
  - podpora uchování kulturního dědictví a umožnění (rovného) přístupu k němu,
  - média mají moc manipulovat, a proto se snaží politici získat vliv v těchto institucích.
-

Argumenty „pro“ veřejné zabezpečení kulturních statků a služeb

- trh degraduje kulturní hodnoty na pouhé prostředky k dosažení zisku, zatímco ony v sobě skrývají mnohem víc; kulturní statky mívají jakoby dvojitou užitečnost: jednak pro svého autora, jemuž umožní vyjádření vlastních pocitů, názorů, myšlenek, jednak pro spotřebitele, jemuž přináší často vyšší uspokojení v podobě katarzí, relaxací apod.,
  - trh nedokáže zabezpečit neziskovou kulturní produkci v dostatečném objemu a struktuře,
  - kulturní statky přinášejí mnohdy pozitivní externalitu a žádají si proto veřejnou podporu.
-

Argumenty „proti“ veřejnému zabezpečení kulturních statků a služeb

- veřejné zabezpečení snižuje možnost svobodné volby a vede k uniformitě v produkci a spotřebě kulturních statků,
- vzniká nebezpečí ztráty odpovědnosti za sebe sama (morální hazard),
- vzniká nebezpečí neefektivnosti z důvodu neoprávněného zařazení do veřejného sektoru, nebo může docházet k alokační či produkční neefektivnosti v oblasti kultury,
- často dochází k efektu „přetížení“, neboť velká část kulturních statků má charakter smíšených veřejných statků a jejich poskytování je vázáno na kapacitu kulturních zařízení,
- vzniká i eventualita nadspotřeby a ztráty z této nadspotřeby, neboť v důsledku přerušení vazby mezi „placením“ a spotřebou veřejných statků se spotřebitel nemusí chovat racionálně.

Faktory ovlivňující kulturní politiku státu

Pojetí kultury	vztah tvůrců ke kultuře
Vnitřní faktory - krátkodobé	politické klima
	politický program a cíle vlády
	hospodářská situace země
- dlouhodobé	kulturní úroveň obyvatelstva
	rozvinutost kulturních zájmů a potřeb
	síla kulturní tradice dané země
	model kulturní politiky státu
Vnější faktory	globální politická situace
	příslušnost země do určitého kulturního regionu
Kolektivní potřeby obyvatelstva	

Jaký je vlastně „veřejný zájem“ na existenci (a podpoře) kultury?

- Společnost neexistuje. Existují jen jedinci. A úkolem jedince je vytvářet bohatství. Když ho vytvoří hodně, může se o jeho část podělit se svými bližními, kteří nebyli dost úspěšní. A to je vše.
- Společnost existuje a že si již velice dávno vytvořila stát jako nástroj pro řešení zájmů a problémů společnosti. Tato skutečnost je pak dováděna ad absurdum.

Modely správy kultury:

- Objevují se od 60.- 70. let 20. století
- Vždy jde jen o vědomě redukovanou představu zkoumané reality.
- Měl abstrahovat od nedůležitých vlastností a naopak by měl zvýraznit vlastnosti, na které je daný výzkum zaměřen.
- Soustřeďují se na nalezení vztahů a procesů, které mají být neměnné i přes různá národní a kulturní specifika.

Dělení modelů dle Cummingse a Katze

- model s jedním centrálním orgánem, který zajišťuje veškerou kulturní politiku (Fr),
- model, kdy je odpovědnost rozložena mezi více ministerstev (It),
- model s kvazi-autonomní organizací (VB) ,
- manažerský (impresario) model (centrálně plánované ekonomiky).

Další možné dělení států je následující:

- státy s centralistickým systémem řízení (za jaké je možné považovat Francii či Itálii),
- státy snažící se do kultury příliš nevměšovat (fungující na principu arm's length jako Irsko a Velká Británie),
- státy přisuzující kultuře významnou sociální roli ve svém systému, typicky korporativistické skandinávské země, nebo na federalistické (spolkové) země jako Německo, Rakousko či Švýcarsko s velkou úlohou a pravomocemi regionálních vlád.

Hillman - Chartrandův model

- stát ulehčovatel (facilitator),
  - stát patron (patron),
  - stát architekt (architect),
  - stát konstruktér (engineer of the arts).
-

Relevance modelů kulturní správy

- V kontextu EU – všechny modely zastaralé
  - Ani jeden model nezachycuje trendy nastoupené v druhé polovině 80. let 20. století, např. decentralizaci a regionalizaci
  - Proti použití této typologie se vyjádřil v 90. letech Nor Per Mangset
  - Navrhl porovnávat země na příkladu rozdílu v dimenzích jednotlivých kulturních politik.
-

Základní dimenze pro porovnání dle

Mangseta:

- je rozhodování o kultuře a umění soustředěno do jednoho orgánu (ministerstvo), nebo je rozděleno mezi několik orgánů (ministerstev). Převažuje centrální nebo decentralizovaná správa?
- centrální orgán rozhoduje sám, nebo využívá nezávislých (expertních) poradních orgánů, pokud ano, jaké mají tyto orgány pravomoci?
- převažuje financování z veřejných nebo soukromých zdrojů?

Rásky a Perez podobně uvádí:

- „Přestože je podrobná analýza kulturních politik a souvisejících administrativních struktur evropských států bez jednotné typologie nemožná, je také nutné podotknout, že se vzory (great European Paradigms) kulturní správy vzájemně velmi přiblížily. Staly se méně různorodými, více uniformní a již dlouho neexistují ve své původní ryzí (modelové) podobě. Jednotlivé typické vlastnosti jednoho modelu byly implementovány do jiného a změny jsou i opačným směrem.“

Dosavadní vývoj v oblasti kultury:

- Před rokem 1989:
    - efektivní rozvoj v duchu primárních cílů a funkcí oblasti kultury (a masmédií) byl znemožněn převahou státního monopolu vlastnického, kompetenčního a rozhodovacího, neexistencí pluralitních forem kulturní produkce a uspokojování kulturních potřeb obyvatelstva, strnulostí státního managementu v těchto sférách,
    - upřednostňoval se ideologický a politický význam uspokojování kulturních potřeb,
    - odvětví kultury bylo zařazeno do tzv. nevýrobní sféry, kulturní instituce nebyly motivovány k efektivnějšímu chování, což vedlo k absolutnímu nezájmu o zlepšení vlastních hospodářských výsledků;
-

Dosavadní vývoj v oblasti kultury:

- Po roce 1989:
  - v důsledku toho, že bývalé ekonomické systémy působící v kultuře byly neadaptabilní na změny ekonomického prostředí, objevil se pokles výkonnosti, v horším případě úplné zhroucení některých kulturních institucí,
  - v důsledku cenové liberalizace vzrostly neinvestiční výdaje - zvýšení cen nájemného, energie a paliv, nedostatek peněz na obnovy a rekonstrukce kulturních objektů,
  - zvýšil se nedostatek finančních prostředků v kultuře, a to působením některých vnějších vlivů - např. zpřísněním výdajové politiky státního rozpočtu, zavedením povinnosti odpisů pro příspěvkové organizace, počáteční pokles návštěvnosti kulturních zařízení, apod.

Bílá kniha ministra Pavla Tigrida:

- Výše dotací ze státního rozpočtu na kulturu by se v ČR měla pohybovat kolem 1 % (v období od 1990 - 1999 se tato výše pohybovala ve výši 0,8 %, přičemž v této položce nejsou podchyceny výdaje obcí do oblasti kultury).
- Základní orientace kulturní politiky by měla směřovat k liberálnímu, případně smíšenému typu (jako je tomu ve Švédsku, ve Velké Británii, v Dánsku nebo v Maďarsku).
- Prioritou kulturní politiky by měly být i nadále památková péče, národní kulturní instituce (ale omezit jejich dnešní počet), knihovny, při zachování kulturní identity, decentralizace a podpory místních iniciativ.
- Zaměření kulturní politiky by mělo být „převážně doporučující“, které se opírá o realizaci jednotlivých programů.

-
- V rámci typů centrálních institucí státu odpovědných za realizaci kulturní politiky se doporučuje prostudovat systém britský, v němž existuje odedávna ministerstvo pro kulturní dědictví, a pak několik „uměleckých rad“
  - Z typů vnitřního uspořádání ministerstva či jiného úřadu bude nejvýhodnější oborové uspořádání ministerstva či jiných úřadů.
  - Ze způsobů financování je nejlépe vyhovující smíšený způsob financování, tedy částečně teritoriální a z části prostřednictvím nestátních organizací. Upozorňuje se na to, že podíl sponzorství na podpoře kultury je v evropských zemích vesměs nízký, činí 1 - 4 %.
  - Z typů vztahů vlády (a státu) vůči kultuře a umění se podle vzoru Velké Británie doporučuje tzv. úloha *p a t r o n a* .
-

Kulturní politika

- Záměr státu oblasti kultury
  - Stávající dokumenty, které ji v ČR upravují či deklarují:
    - "Kulturní politika: Funkce kultury, hlavní cíle a nástroje kulturní politiky" (2001 – 2005)
    - Koncepce účinnější podpory umění na léta 2007 – 2013
-

Hlavní cíle kulturní politiky:

- garantovat ochranu svobody tvorby umělců a tvůrců a vytvářet podmínky pro využívání této svobody,
- vytvářet podmínky pro realizaci kulturních aktivit občanů zejména na základě občanského sdružování (spolčování),
- vytvářet podmínky pro decentralizaci rozhodování v celém kulturním systému a pro přenášení rozhodovacích procesů,
- garanci orgánů státní správy a jejich nezávislost i ekonomickou ("umělci rozhodují sami o sobě"),
- garantovat rovnost přístupu občanů ke kulturnímu bohatství a usnadňovat tento přístup znevýhodněným společenským skupinám (menšiny, osoby se zdravotním postižením),
- garantovat ochranu kulturního dědictví a podporovat péči o ně,
- garantovat svobodný přístup občanů k informacím, podporovat výměnu informací uvnitř systému kultury, mezi systémem kultury a vnějším prostředím bez ohledu na jazykové a administrativní hranice,
- podporovat výchovu a osvětu v systému tvorby i užívání kulturních statků,
- brzdit negativní vlivy komercializace kultury.

Nástroje kulturní politiky:

- **Legislativní**
    - definovat veřejné služby státu v oblasti kultury jako zákonné zmocnění (a stanovení povinnosti) státu zabezpečovat kulturní služby jako služby veřejně prospěšné;
    - tvorba právních norem zejména pro neziskový sektor v kultuře;
  - **Ekonomické**
    - Vytvářet předpoklady pro vícezdrojové financování kultury
  - **Institucionální**
    - Síť institucí, zejména v oblasti přístupu k informacím a v systému péče o kulturní dědictví
  - **Řídící**
    - konzistentní postoj orgánů státní správy v kultuře jako jeden ze základních předpokladů pro zachování rovného přístupu občanů ke kulturnímu bohatství;
  - **Metodické**
    - motivovat kulturní chování subjektů nezávislých na orgánech státní správy (krajů, obcí, církví, neziskových kulturních organizací).
-

Koncepce účinnější podpory umění 2007 – 2013

- posílení prezentace českého umění v zahraničí a mezinárodní spolupráce,
- zachování a rozvoji umělecké různorodosti s důrazem na podporu kreativity a s ohledem na vyvažování vlivů konzumní společnosti,
- zajištění dostupnosti umění pro občana (rovný přístup),
- posilování infrastruktury včetně investiční podpory kulturních institucí.
- Pracuje se SWOT analýzou.

Strategie hospodářského růstu

- Využití daňových asignací pro získání finančních zdrojů na záchranu architektonického dědictví (jen 1 % u FO)
- Kultura chápána pouze jako kulturní dědictví, navíc jen ve smyslu ochrany, nikoliv obnovy či utváření kulturního dědictví/bohatství.
- Tato strategie nezahrnuje pojem „kulturní turistika“

Národní program přípravy na stárnutí (2003-2007)

- podpora kulturních aktivit zdravotně postižených občanů,
- podpora neprofesionálních uměleckých aktivit,
- ochrana tradiční lidové kultury a podpora tradičních lidových uměleckých řemesel.

V dalších dotačních programech je téma obsaženo v obecném zaměření na celoživotní vzdělávání:

- podpora kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin žijících v ČR,
  - podpora zájmových kulturních aktivit.
-

Kulturně politické priority sjednocující se Evropy

- přispívat k rozvoji kultury členských států při respektování jejich národní a regionální rozdílnosti, a to s přihlédnutím ke společnému kulturnímu dědictví,
  - povzbuzovat současnou kulturní tvorbu,
  - podporovat kulturní spolupráci na principu osobních kontaktů, cirkulace děl a využití moderních komunikačních technologií,
  - intervenovat ve prospěch lepšího poznání kultury, její difúze a historie evropských národů,
  - uchování a ochrana kulturního dědictví evropského významu,
  - nekomerční kulturní výměny umělecké tvorby,
  - kulturní spolupráce s třetími zeměmi a kompetentními mezinárodními organizacemi, zejména s Radou Evropy.
-

Konkrétní projev – program CULTURE 2000 (prodloužen do roku 2013)

- Cíle programu:
    - posilovat nadnárodní mobilitu kulturních činitelů,
    - podporovat nadnárodní pohyb kulturních a uměleckých děl a produktů,
    - podporovat dialog mezi kulturami.
  - Cílů má program dosáhnout:
    - podporou pro kulturní akce (projekty víceleté spolupráce; opatření týkající se spolupráce; zvláštní akce), podporou pro subjekty působící v oblasti kultury na evropské úrovni,
    - podporou analytických prací, shromažďování a šíření informací a činností zaměřených na maximalizaci účinku projektů v oblasti evropské kulturní spolupráce a rozvoje evropské kulturní politiky
-

Veřejné služby v kultuře

- V zákoně č. 203/2006 Sb., o některých druzích podpory kultury a změně některých souvisejících zákonů jsou v § 2 vymezeny **veřejné kulturní služby** jako
- služby spočívající ve zpřístupňování umělecké tvorby a kulturních dědictví veřejnosti a v získávání, zpracování, ochraně, uchovávání a zpřístupňování informací, které slouží k uspokojování kulturních, kulturně výchovných nebo kulturně vzdělávacích potřeb veřejnosti. V § 3 téhož zákona se pak konstatuje, že MK může pro potřeby podpory kultury a k zajištění poskytování veřejných kulturních služeb zřídit státní příspěvkovou organizaci.

Veřejné služby v kultuře

- **Výčet veřejných služeb v oblasti kultury** spadající pod resort Ministerstva kultury lze nalézt v příloze věcného záměru zákona o standardizaci vybraných veřejných služeb, kde z celkového počtu 390 veřejných služeb patří pod resort MK 88 veřejných služeb, tedy cca 23% z celku
- Viz www.mkcr.cz

Základní rozdělení věcných veřejných služeb

- je dle Strategie podpory dostupnosti a kvality veřejných služeb následující:
  - profesionální umění,
  - neprofesionální umění,
  - knihovny,
  - muzea, galerie,
  - památková péče, kulturní dědictví,
  - regionální a národnostní kultura,
  - církve.

poskytovatel		Audio vizuální díla	Dívala	Galerie, muzea a ...	Hudební soubory	Hvězdárny a planetária	Knihovny	Památk. obj.	Výstavní č. prof. VU a Ar
VERE	Příspěvkové organizace obcí a měst	---	2	208	10	20	5905	71	81
	Příspěvkové organizace kraje	---	40	94	1	13	13		
	Příspěvkové organizace státu (nejen MK)	9	7	31	2	---	2	114	1
	Veřejnoprávní instituce	---	---	---	1	---	---	---	---
NO	Veřejná vysoká škola	---	---	---	---	1	---	---	6
	Nadace a nad. fondy	---	2		---	---	---	---	10
NNO	Občanská sdružení	1	28	37	6	8	---	3	32
	Obecně prospěšné společnosti	2	4		3	1	---	3	15
	Církev a účelová zařízení církví	---	---	---	---	---	---	28	6
Zisk	Obchodní společnosti v soukromém vlastnictví	65	12	49	2	---	---	45	61
	Podnikatelské subjekty – fyzické osoby	22	26		5	---	---		106
	Soukromé fyzické osoby	---	---		---	8	---		---

Obor kultury	VERE	oNO + NNO	ZISK	CELKEM
Audiovizuální díla	9 (9,1 %)	3 (3,1 %)	87 (87,9 %)	99 (100 %)
Divadla	49 (40,5 %)	34 (28,1%)	38 (31,4 %)	121 (100 %)
Galerie, muzea	333 (79,5 %)	37 (8,8 %)	49 (11,7 %)	419 (100 %)
Hudební soubory	14 (46,7 %)	9 (30,0 %)	7 (23,3 %)	30 (100 %)
Hvězdárny a planetária	33 (64,7 %)	10 (19,6 %)	8 (15,7 %)	51 (100 %)
Knihovny	5920 (100,0 %)	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)	5920 (100 %)
Památkové objekty	185 (70,1 %)	34 (12,3 %)	45 (17,1 %)	264 (100 %)
Výstavní činnost v profesionálním výtvarném umění a architektuře	82 (25,8 %)	69 (21,7 %)	167 (52,5 %)	318 (100 %)
CELKEM	6625 (91,7 %)	196 (2,7 %)	401 (5,6 %)	7222

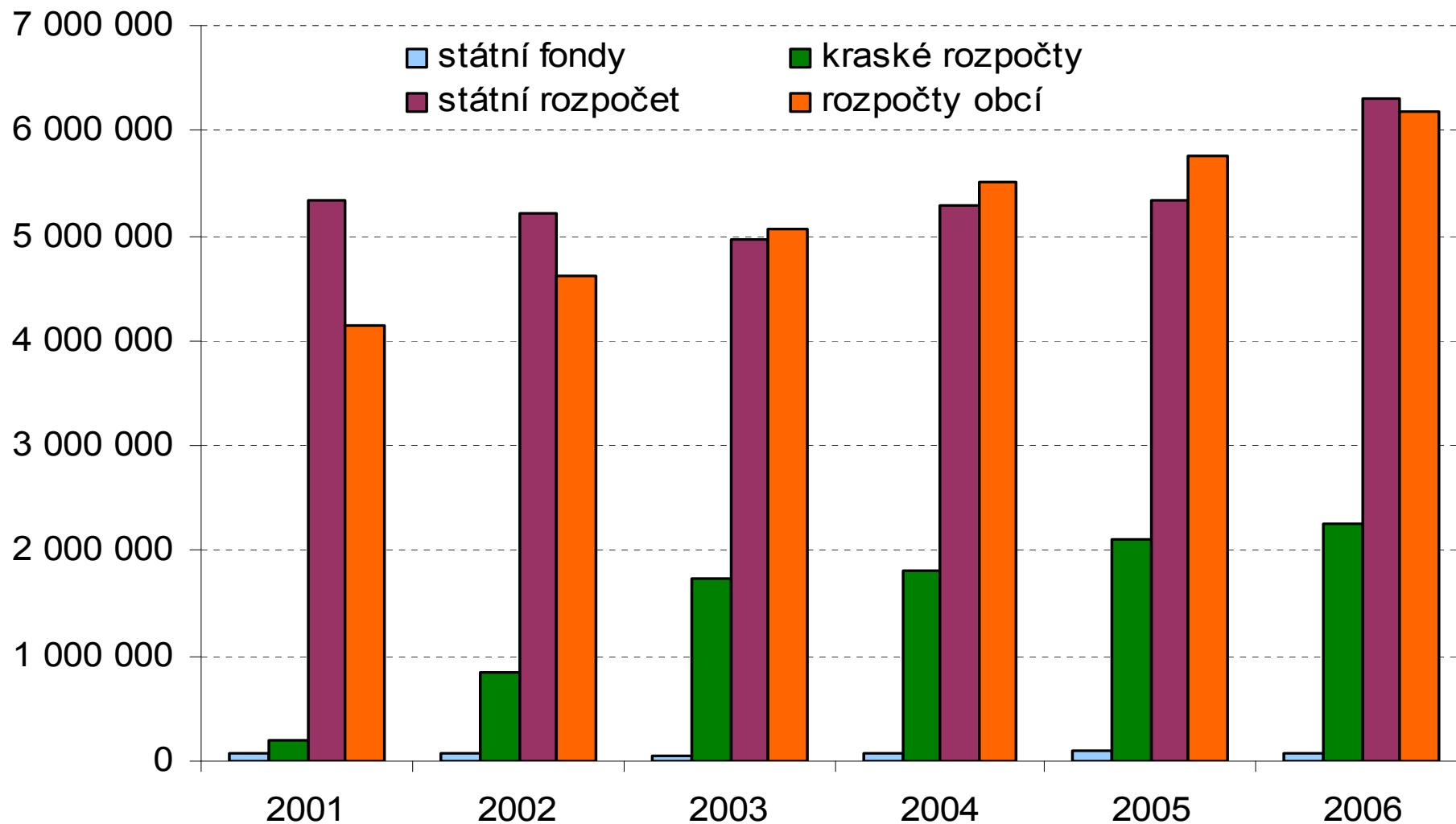
Poskytovatelé služeb v kultuře dle jednotlivých oborů (sledováno NIPPOS):

- audiovizuální díla,
- divadla,
- galerie (muzea výtvarných umění), muzea a památníky,
- hudební soubory,
- hvězdárny, planetária a astronomické pozorovatelny,
- knihovny,
- neperiodické publikace,
- památkové objekty,
- periodický tisk,
- výstavní činnost v oblasti profesionálního výtvarného umění a architektury.

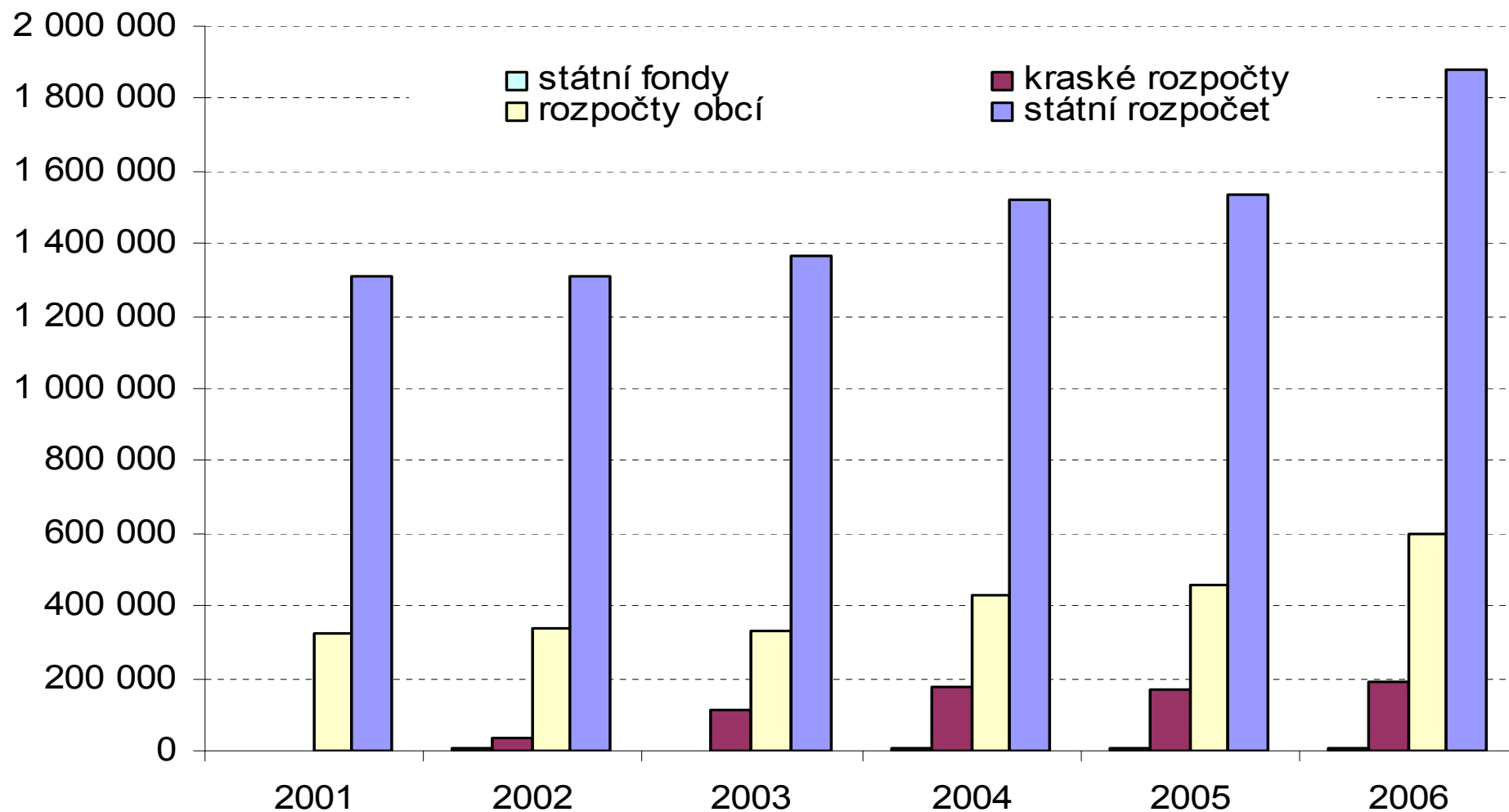
Úloha státu:

- Ze Strategie podpory dostupnosti a kvality veřejných služeb (zpracovanou MV, vládou přijatá 1. září 2004) je Ministerstvo kultury garantem 3 veřejných služeb, které je snaha standardizovat (viz dále):
    - ochrana sbírek muzejní povahy,
    - knihovnické a informační služby a
    - ochrana kulturního dědictví.
  - Dále:
    - Správa státních PO, CNS a státních fondů
-

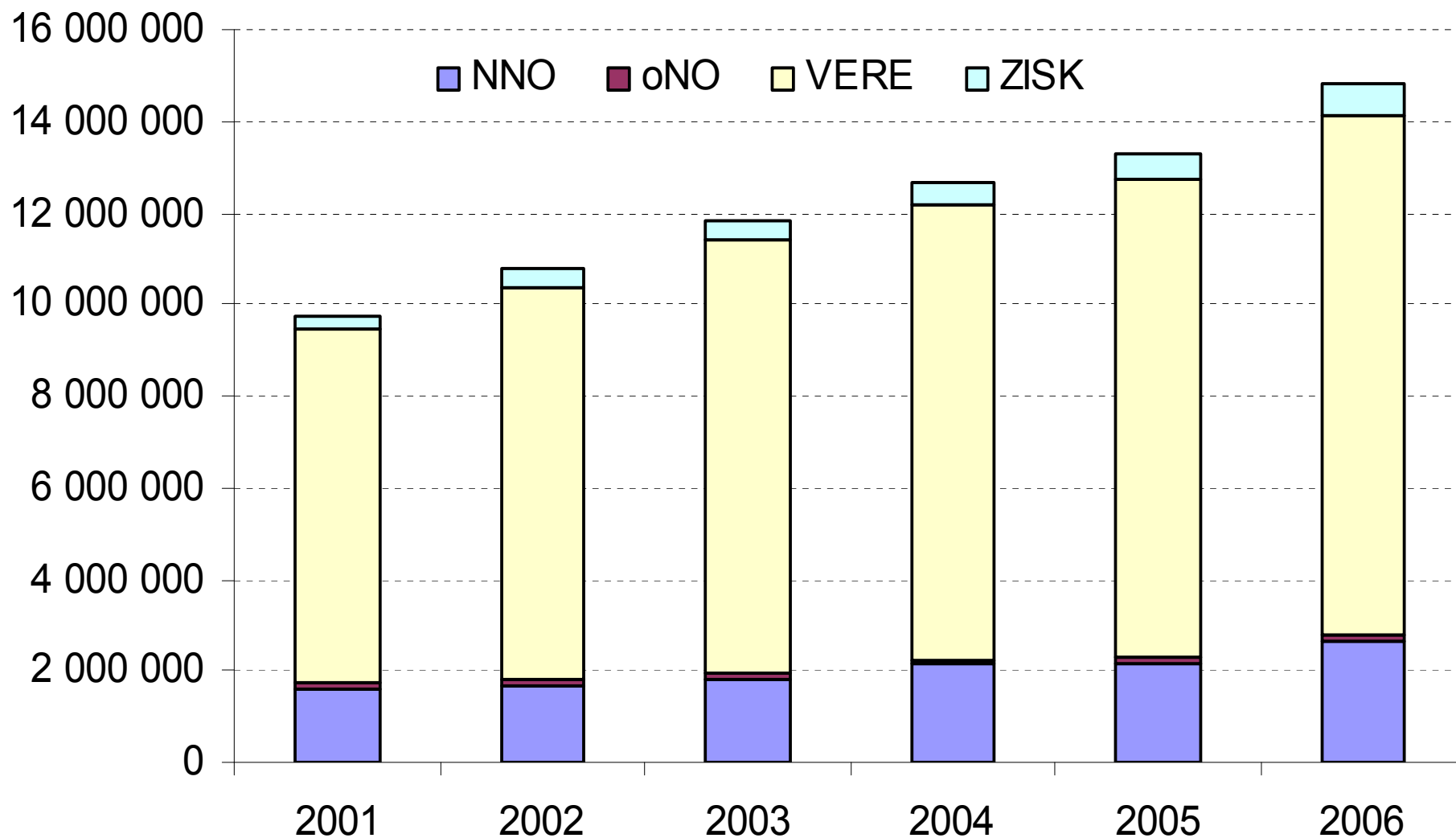
Vývoj finančních prostředků poskytnutých na oblast kultury z veřejných rozpočtů (v tis. Kč)

Vývoj finančních prostředků na oblast kultury z veřejných rozpočtů poskytnutých skupině NNO (v tis. Kč)

Vývoj finančních prostředků plynoucích do oblasti kultury (v tis. Kč,) a struktura podle příjemců

Standardizace kulturních služeb

- Původně 3 služby
  - ochrana sbírek muzejní povahy,
  - knihovnické a informační služby a
  - ochrana kulturního dědictví.
- Pak 2
  - zpřístupnění muzejních a výtvarných sbírek
  - knihovní a informační služby
- Nakonec jedna
  - využívání a zpřístupňování sbírek muzejní povahy
- Vláda schválila další 2
  - výchovné a vzdělávací služby pro studijní a vědecké účely,
  - vědecká a studijní činnost – výzkum sběratelského prostředí a výzkum sbírkových předmětů.

Návrh standardu-parametr muzejní sbírky:

- Nejméně 1 stálá expozice (dlouhodobá výstava) čerpající ze sbírek muzea, na ploše nejméně 200 čtverečních metrů, celoročně přístupná návštěvníkům, a to nejméně 4 dny v týdnu, z toho alespoň jeden den pracovního volna nebo pracovního klidu.
- Uspořádání minimálně 2 krátkodobých výstav ročně, jejichž celková doba trvání je minimálně 8 týdnů a alespoň jedna z nich čerpá ze sbírek muzea, přístupné návštěvníkům minimálně po 4 dny v týdnu, a to alespoň jeden den pracovního volna nebo pracovního klidu.
- Uspořádání minimálně 10 muzejních programů ročně, z nichž nejméně 5 se váže ke sbírkám muzea, případně k výsledkům vědeckovýzkumné činnosti muzea, přístupných široké veřejnosti.
- Vydání alespoň 5 publikací ročně (periodikum, sborník, katalog, průvodce, plakát, leták, příležitostný tisk, kompaktní disky, webovské stránky apod.), které jsou určeny pro nejširší veřejnost.
- Pravidelné poskytování informací o vývoji přírody nebo dějinách společnosti v regionech zájemcům a zpracovávání odborných expertíz na vyžádání. Poskytování poradenských služeb k přírodě či dějinám společnosti regionů na vyžádání.

Návrh standardu-parametr sbírky výtvarného umění:

- Nejméně 1 stálá expozice (dlouhodobá výstava) čerpající ze sbírek muzea či galerie, na ploše nejméně 100 čtverečních metrů, celoročně přístupná návštěvníkům, a to nejméně 4 dny v týdnu, z toho alespoň jeden den pracovního volna nebo pracovního klidu.
- Uspořádání minimálně 4 krátkodobých výstav ročně, jejichž celková doba trvání je minimálně 16 týdnů, přístupné návštěvníkům minimálně po 4 dny v týdnu, a to alespoň jeden den pracovního volna nebo pracovního klidu.
- Uspořádání minimálně 5 muzejních programů ročně, z nichž nejméně 1 se váže ke sbírkám galerie, případně k výsledkům vědeckovýzkumné činnosti galerie, přístupných široké veřejnosti.
- Vydání alespoň 5 publikací ročně (periodikum, sborník, katalog, průvodce, plakát, leták, příležitostný tisk, kompaktní disky, webovské stránky apod.), které jsou určeny pro nejširší veřejnost.